

Durmuş Hocaoğlu

İran'da Toplumsal Dönüşüm ve Halk'ın Gücü

Ayyıldız, 27 Şubat 2000, Pazar., s.09
Durmuş Hocaoğlu, Ayyıldız Sıra No: 124; 2000-041; Şubat-19

İran'daki son seçimler, herhangi bir ideolojik kaygı taşımaksızın, her bakımdan üzerinde çokça düşünmeyi gerektirecek önemli gelişmelere yol açmış bulunuyor.

Herşeyden önce belirlemek gerekir ki, seçimlerden önce, Yenilikçiler da ya Reformcular olarak bilinen Hâtemî grubunun galibiyeti zâten beklenmekteydi; ancak, bu kadar büyük ve bâriz bir fark da doğrusu pek tahmîn edilmekte değildi. Ortodoksi-Humeynici bir çizgiye sâhip Muhafazakârlar'ın, bizzat siyâsî kaleleri ve tüm İran Şîası'nın doktrin merkezi mesâbesindeki Kum şehrinde dahi almış oldukları ağır mağlûbiyet, bu ülkenin zemînindeki kaymaların ve hareketliliklerin tahmin edilenlerin çok üstünde olduğunu göstermektedir.

İran seçimlerinin ehemmiyetini birkaç madde hâlinde şöyle sıralayabiliriz.

İran'ın, elbette ileri düzeyde gelişmiş bir demokrat ülke gibi teknik anlamda bir “açık-ülke” olduğu söylenebilecek değildir; ancak, herşeye rağmen, sanılanın aksine, bir “kapalı-ülke” olmadığı da görülmüş bulunmaktadır. Nitekim bütün dünya, bir Şark ülkesinde kolay-kolay rastlanılamayacak şekilde seçimlerin başından beri siyâsî gelişmeleri bizzat mahallinde tâkip etme imkânı bulmuştur.

Fakat kanâatimce asıl mühim taraf şudur: İran'da Seçim'in, yâni Halk İrâdesi'nin, Siyâset'in meşrûiyet referanslarından olduğu açıkça tescil edilmiştir. Ancak, dikkat edilmelidir ki, kemâle ermiş bir demokraside meşrûiyetin tek referansı olan Halk İrâdesi, İran'da henüz referanslardan sâdece birisidir. Fakat yine de çok önemli bir referans olduğuna dikkat edilmelidir.

Bu îtibarla, bu ülkede Halk ve Halk İrâdesi'nin iki ayrı rolü bulunduğunu söyleyebiliriz: Halk bir yanıyla Şîî Ruhbanlık'a tâbî bir “enstrüman” rolü üstelenirken, diğer yandan da radikal yoplumsal hareketlerin en önemli motorlarından birisi olmaktadır.

Halk'ın bu motor rolü birbirini bütünleyen iki ayrı kaynaktan beslenmektedir. Birisi tarih ve hususî kaynaktır. Şöyle ki: İran'da, tarihin, geleneğin ve Şîî doktrinin bir gereği ve uzantısı olarak, iktidar bir “bütün” değildir. Unutmamalıyız ki “düalite”nin ana vatanı, İran'dır.

İmdi: Varlık nizâmının birbiriyle çelişkin ve çatışkın düal (senâvî, ikil) yapısına uygun olarak siyâset de iktidar da düaldır. Bir “dünyevî iktidar” vardır bir de “uhrevî iktidar”. Dünyevî iktidar, emîrlerin, hükümdarların, şahların dünyevî güce dayanan iktidârıdır; ama, dünyevî güce dayanmakla berâber, meşrûiyetini kendisinden alamaz; yâni, dünyalılar, siyâsetin ve iktidârın fiilî sâhibi olmakla birlikte meşrûiyet kaynağı değildirler. Meşrûiyet'in kaynağı doğrudan Halk da değildir; hepsini aşan başka birşeydir: Din, yâni İslâm! Fakat beri yandan Şîî doktrinin bir gereği olarak İslâm, Ruhbanlık sınıfına sıkı-sıkıya bağlıdır; bu sebeple, siyâsetin ve iktidârın aslî meşrûiyet referansı Şîî Ruhbanlık olmaktadır. Lâkin, Ruhbanlar bu ‘meşrûiyet referansı olmak’ imtiyazlarının verdiği statüyü ancak “Halk Gücü” üzerinden somutlaştırabilmektedirler. Bunun en önemli neticelerinden birisi de, Halk'ın,

birşekilde de olsa, Siyâset'te iktidar belirleyebilecek kadar önemli bir enstrüman (araç) hâline gelmesidir. Vâkıa burada Halk, netîce îtibârıyla Ruhbanlık'a tâbî bir enstrüman mevkiindedir; ama herşeye rağmen, bir enstrüman olsa da, siyâseti belirleyebilecek kadar mühim bir enstrüman olması, O'nda, bir siyâsî bilinç yaratmazlık edemez ve bu da bir müddet sonra, doğrudan kendisinin, bir "vâzı-ı siyâset" olduğunu farketmesi demektir.

Halk'ın siyasetteki bu motor rolünü besleyen ikinni bir önemli kaynak ise, **Modernite** olmaktadır. İran'da, bu yüzyılın ilk çeyreğinde, Türkiye'dekine benzer, hattâ ilhâmını ve modelini büyük ölçekte Türkiye'den alan radikal reformlar için denemelere girişilmiş, fakat, İran'ın nevi şahsına münhasır birtakım özel sebeplerden dolayı, Kemalist devrimlere benzetilmek istenen bu reformlarda Türkiye'deki gibi bir dönüşüm elde edilememiştir. Ancak, buna rağmen, İran'ın, İslâm dünyası içerisinde Modernite ile nisbeten erken tanışan ve etkilenen bir ülke olduğunu da kabul etmek gerektir. Vâkıa bu tanışmanın ve etkilenmenin hiç de yüksek kaliteli netîcelere sebebiyet vermediği ap-açık bir hakikat olmakla beraber, yine de, büsbütün boş olmadığı da bedihîdir. İşte, bu boş olmayan hayırhah netîcelerden birisi de "**Parlamentarizm**"dir. Parlamentarizm fikri uzun zaman içi boş bir Şahlık müessesesi şeklinde yaşadıktan sonra 1979 Devrimi ile daha etkin ve daha güçlü bir müessesese hâine dönüşebilmiştir.

1979 Devrimi, arkasında Şîî Ruhban sınıfının, ellerinden kaçırmakta oldukları dünyevî kudret ve iktidarın istirdâdı gibi ilân edilmemiş gizli bir gayesi de bulunmakla beraber, büyük ölçüde, hem içeride İran yöneticilerinin batılılaşma projelerine ve hem de daha genel olarak, Batı'nın siyâsî, iktisâdî ve kültürel hegemonyasına karşı sert ve radikal bir tepki ve bir **İslâmî İhyâ** tezi olarak ortaya çıkmakla beraber; kendisini Halk Gücü üzerinden somutlaştırabilmiş ve daha sonra da Parlamento bir sisteme dönüşmüş olduğu için, Halk'ın siyâset üzerindeki belirleyici tesirinin olduğu kadar bu tesirin kalıcı bir şekilde kurumsallaşmasını sağlayacak olan Parlamentarizm'in de müessesisi olan, batılı metodlar kullanan modern bir hareket olarak karşımıza çıkmaktadır. Onun içindir ki, İran'da Halk Gücü'nün zımnî dayanaklarından biri de doğrudan 79 Devrimi'dir diyebiliriz.

Bütün bunların netîcesi olarak, İran'da her ne kadar Şîa geleneğinin bir uzantısı olarak bir Mollarşî mevcut olsa da, bu ülkede toplumsal büyük değişim ve dönüşümlerin motoru olarak Halk Gücü'nün kendisini çok bâriz bir şekilde ortaya koymuş bulunduğunu ve bunun geriye döndürülebilmesinin fevkalâde zor olduğunu ve bu bakımdan da İran'ın, bütün İslâm dünyası içerisinde çok husûsî ve çok istisnâî bir mevki işgal etmekte olduğunu düşünüyorum.

İran mühim bir ülke ve bu mühim ülkede şu anda çok mühim şeyler vuku' buluyor. Bu mühim ülkeye dikkat etmeli ve bir toplumsal laboratuvar gibi kabul etmeliyiz.

